

UNITÁRIUS ÉLET

XXXIV. ÉVFOLYAM, 5. SZÁM

1980. SZEPTEMBER—OKTÓBER

BARTÓK BÉLA

Kedves Főgondnok Uram!

Engedtesse meg, hogy születésed hetvenedik évfordulóján mondandó köszöntésemet visszaemlékezéssel kezdjem.

Az első világháború idején, amikor már a nagy harc foglalkoztatta az emberek nagy részét, a budapesti Zeneakadémia fiatal professzorát, a későbbi világhírű muzsikust, Bartók Bélát, egyéni, lelki gondok foglalkoztatták. Fia lassan hatástendős lesz, megkezdődik számára a tanulás és a vallásoktatás. 1916-ban, miután felmérte a hazai egyházak tanításai közötti különbségeket, embersége szavára hallgatva döntött. Áttért az unitárius vallásra, hogy fia, mint hat éven aluli, az akkori vallásügyi rendelkezések folytán, követhesse ezen az úton, és az unitárius egyház keretén belül kezdje el ismerkedését a vallási hagyományokkal.

A vallásórákra, az akkori Koháry utcába, a mai Nagy Ignác utcába kezdtél járni, és az unitáriusok akkori lelki vezetője, Józán Miklós esperes-lelkész kezdte el lelki nevelésedet. Tizenkét éven át egészen az érettségiig, Édesapád akarataiból jártál velünk egy úton. A mintagimnáziumban és később az egyetemen is kevesen voltak osztály- és évfolyamtársaid közül unitáriusok. Néhányan közülük itt vannak ma is, hogy megköszönjék neked azt, hogy 18. életéved betöltése után, amikor már szabadon dönthetnél egyénileg afelől, hogy melyik egyház keretei közt éled tovább életedet, velünk maradtál.

Munkaköröd a korai esztendőkből az egyik vidéki városból a másikba küldött. Ott voltál 1940 után az erdélyi vasútvonal építésénél is.

Már a megérdemelt nyugalom évei kezdődtek el, amikor már mint budapesti lakost kértünk fel, hogy vállald el egyházunk legmagasabb világi tisztségét, a főgondnokságot. Szerénységed és megfontoltságod türelmet kért a válaszadás előtt. Azután mindnyájunk örömeire vállaltad ezt a sok munkával járó feladatkört.

Megválasztásod 1971-ben egyhangú volt, és a ciklus lejártával, hat évvel később, 1977-ben ugyancsak egyhangú bizalom tartott vissza főgondnoki tisztedben, melyet ma is betöltesz.

Egyes unitárius egyháztörténelmi források azt tanítják, hogy Dávid Ferenc mellett a fejedelem, János Zsigmond udvari tanácsosa és orvosa töltötte be a főgondnoki tiszteket a fiatal unitárius egyház megalakulásának éveiben. Kétségtelen történelmi tény azonban az, hogy a XVIII. század elején, 1718-tól kezdve unitárius világi emberek hosszú sora, érdemes közéleti személyiségek, ott álltak a püspök mellett és humánus szemléletükkel, gyakorlatias tapasztalataik felhasználásával egyengették az egyházvezetés útjait. Amikor a XIX. században a Habsburg abszolutizmus az 1852-ben elhalt püspök után, kilenc évig nem engedélyezett választást, kaáli Nagy Elek akkori főgondnok a főjegyzővel együtt kormányozta egyházunkat. E nehéz években, Kriza János püspökké választásáig, az egyháznak csak világi részről volt legfőbb vezetője.

1971-ben sem volt könnyű az egyház világi részről való kormányzásának a feladata, ahogyan az ma sem könnyű. Minden kornak megvan a maga különleges problémája. Kis egyházban is sok a gond, kevés lelkész többféle teológiai felfogást képviselve került főgondnoki irányításod alá. Hamar megismerkedtél a belső problémákkal, és azok megoldása, Kocsordon parókiaépítés, templomrenoválások Budapesten és másutt, sok-sok gondot és fáradságot jelentettek. Végiglátogattad egyházunk vidéki gyülekezeteit, sőt több szórványt is.

Megtaláltad azonban azt a két munkakört, melyben egyházunknak a legjobb szolgálatot tehetted. Az egyik az állam és az egyház közötti kialakuló jó kap-

csolatok ápolása, továbbfejlesztése, s közben a béke szolgálata. A fiatal önálló püspökség megerősítése, valamint jó kapcsolatok ápolása a szomszédos egyházakkal. Ezt úgy mívelted, hogy kezdettől fogva nemcsak a két hazai protestáns egyházzal, hanem a katolikus, ortodox és zsidó egyházzal is kiszélesítettük az együttműködést, és második beiktatásod alkalmával is jelen voltak az említett egyházak felelős vezetői. E téren ma is munkálkodik.

A sokféle ideológiában gondolkodó nyugati unitárius egyházakkal ápolni tudtad együttműködésünket, pedig az első esztendőkből meg kellett magyarázni nekik, hogy a szocialista társadalomban élő egyházaknak is van mondanivalója, és utat tudnak mutatni a béke szolgálata irányában. Megválasztásod óta az IARF három világkongresszusára, Heidelbergbe, a kanadai Montrealba és Oxfordba vezettél

egyházunk küldöttségét. Közben több alkalommal járt holland, angol, nyugatnémet és svájci földön, hogy értekezleteken, tanácskozásokon jelenléttel hirdesse a humánus és a türelmesség unitárius mondanivalóját.

A szomszédokról sem felejtkezett el. Prágában járt, és beszélt az unitárius templomban. Ugyanott, a KBK legutóbbi világgyűlésén, bizonyosságot tett arról, hogy az unitárius egyház együtt van azokkal, akik a békeépítés útján járnak.

A magyar unitáriusok ősi földjén, a romániai Erdélyben, Kolozsvárt, hamar bemutatkozó látogatást tett, s azóta ott több alkalommal megfordult. Mindig ápolta a mellékgondolatoktól független együttműködés eszményét. Hiszen közös az énekeskönyvünk, a kátenk, a hagyományaink. Meleg szeretettel szólt arról az utadról, amelyen külföldi unitárius küldöttek társaságában számos székelyföldi unitárius gyülekezetbe látogatott el.

E szerteágazó munka megbecsülése az, hogy a mai ünnepségen jelen vannak az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőiben dr. Pozsonyi László és dr. Nagy Ferenc urak, valamint a romániai unitáriusok kolozsvári püspöke, kedves barátod, dr. Kovács Lajos is, aki egyben az IARF képviselőiben is fog üdvözölni.

Mindezek koronája volt az a legmagasabb állami elismerés, melyre születésed napján, augusztus 22-én került sor, amikor a Parlamentben a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa képviselőiben dr. Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke átnyújtotta a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa által adományozott kitüntetés, a Magyar Népköz-

társaság Zászlórendjét „Bartók Bélának, a Magyarországi Unitárius Egyház főgondnokának, az állam és az unitárius egyház közötti jó viszony munkálásában, valamint a hazai és a nemzetközi békemozgalmában kifejtett eredményes munkássága elismeréseképpen.” A kitüntetés átadásán jelen volt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és dr. Ferencz József püspök.

Az átadást követő fogadáson a megjelentek köszöntötték egyházunk főgondnokát. A Magyar Rádió több adásban, a Magyar Televízió a harmadik adásban az ország nyilvánosságának is hírt adott az eseményről. Az augusztus 23-i hazai napilapok külön cikkben ismertették a Bartók Bélának adományozott kitüntetés jelentőségét.

És most itt, egyházunk legmagasabb végrehajtó fórumán, egyházunk egyeteme és — mint elnöktársad — a magam nevében köszönöm azt a nagy türelmet, a sok-sok időt, megértést, amit a közös ügyek megbeszélésére fordítottál. Most, amikor életed egy jeles állomásához érkezted, melyről a zsoltáriró is hangúlyosan szokott megemlékezni, akkor a bibliai gondolattal egyetértésben mi is azt kívánjuk, hogy a jó Isten adjon jó egészséget és erőt, hogy a feljebbvaló nyolcvan esztendőig is szolgálhass Istennek, egyházadnak és magyar hazánknak, mindig a Dávid Ferenc-i türelem és az igazi békesség útján.

Amíg a jó Isten nekem, a két évvel idősebbnek időt enged, veled maradok, hogy továbbra is együtt szolgálhassunk. Így köszöntünk és tisztelünk előtted ezen az ünnepnapon, s kívánjuk, hogy még sokasodjanak éveid. Ad multos annos!

Dr. Ferencz József

Bartók Béla főgondnok köszöntése

A budapesti gyülekezet Nagy Ignác utcai templomában augusztus 24-én dr. Kovács Lajos kolozsvári püspök prédikált zsúfolt templomban. Az istentisztelet végén Huszti János lelkész köszöntötte a 70 éves Bartók Bélát, mint a budapesti egyházközség örökös tb. gondnokát, és átadta a gyülekezet ajándékát, Borsos Miklós szobrászművész Bartók Béla plakettjét.

Az Egyházi Képviselő Tanács aug. 25-én du. a budapesti presbitériummal közös ünnepi ülésén köszöntötte Bartók Béla főgondnokot 70. születésnapján. Az ülésen

az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőiben jelen volt dr. Pozsonyi László főosztályvezető és dr. Nagy Ferenc csoportvezető. Vendégként részt vett az ülésen dr. Komjáthy Aladár budai református esperes, püspökhelyettes.

A gyülekezeti ének és Huszti János bibliaolvasása után dr. Kiss József egyházközségi gondnok nyitotta meg az ülést. Dr. Ferencz József püspök köszöntőjét lapunk más helyén közöljük. A köszöntések rendjén dr. Kovács Lajos kolozsvári püspök a Romániai Magyar Unitárius Egyház és az Internatio-

nal Association for Religious Freedom elnöksége nevében, dr. Kiss József a budapesti gyülekezet, Klaus Kenke düreni lelkész, az ottani testvérgyülekezetek nevében szólt, végül Bajor János egyházi főjegyző a vidéki lelkészek és gyülekezetek nevében köszöntött.

Bartók Béla főgondnok meghatott érzésekkel köszöntötte meg a megemlékezést és ígerte, hogy a jövőben is szolgálni fogja egyházunkat.

Mind az istentiszteleten, mind az EKT ünnepségén Gonda Anna énekművésznő és Gál Márta zeneakadémiai tanárnő művészi számai gyönyörködtették a jelenlevőket.

Tájékoztató

AZ EURÓPAI BIZTONSÁG ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS MAGYAR NEMZETI BIZOTTSÁGA a helsinki záróokmányok aláírásának ötödik évfordulója alkalmából július 31-én ünnepi ülést tartott a Parlament vadásztermében, melyen a társadalmi szervek a sajtó és az egyházak képviselői vettek részt. Dr. Péter Jánosnak, az Országgyűlés alelnökének ünnepi megemlékezése után hozzászólások következtek, majd az egybegyűlték egy deklarációt fogadtak el, melyet a napi sajtó ismertetett, s ezért mi most csak egy rövid részét idézzük:

„A szocialista országok és az enyhülés folytatását, az európai biztonsági és együttműködési folyamat fenntartását kívánó józan, békeszerető erők arra szólítják fel a kapi-

talista országok vezetőit, hogy fontosságának megfelelő felelősséggel készüljenek fel a madridi európai biztonsági és együttműködési találkozóra, melyen többek között dönteni kell — valamennyi európai nép érdekét figyelembe véve — az európai katonai enyhülés és leszerelési értekezlet összehívásáról is.”

„A Béke Világtanács Elnökségének ez év májusi budapesti ülésén született meg az a felhívás, mely Európa valamennyi becsületes emberéhez szól, s melyhez az Európai Biztonság és Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága ezúton is csatlakozik: „Szálljunk szembe a fenyegetéssel! Kezdjük újra — minden szinten — a párbeszédet, hogy helyreállítsuk a bizalmat és közösen cselekedhessünk!”

Dávid Ferenc breviáriuma

Az Egyetemi Nyomda készíti egyházunk új kiadványát, mely rövidesen kikerül a nyomdából és a budapesti és a vidéki lelkészi hivatalok útján 50 Ft-os árban megvásárolható. E munka püspökünk rövid előszava után két tanulmányt közöl. Az elsőt dr. Varga Béla egykori teológiai professzor és püspök írta „Ami örökkévaló Dávid Ferenc életművében” címen ötven évvel ezelőtt. Megállapításai ma is helytállóak. „Dávid Ferenc biblicizmusa” címen közöljük dr. Erdő János kolozsvári rektor-professzornak 1979-ben a siklósi nemzetközi kongresszuson is elhangzott előadását. Végül idézeteket közlünk Dávid Ferenc egykori munkáiból. E szemelvények képet adnak egyházalapító püspökünk gazdag gondolatairól, tanulságos megállapításairól.

Madrid felé tekintünk

Öt esztendője írták alá az államfők a Helsinkiben kötött egyezményt. Jó hatását éreztük sok alkalommal. Sajnos, minden várakozásunk nem teljesedett be maradéktalanul.

A helsinki egyezményeknek sorsdöntő jelentősége van Európa békéje megőrzésében; a tíz alapelve, és a három kosár gyakorlati javaslatait teljes egészükben egymástól el nem szakítva kell megvalósítani. Az Európai Egyházak legutóbbi madridi tanácskozása foglalkozott Helsinki eredményeivel.

Megállapították, hogy

— a mai nemzetközi helyzet veszélyeiből csak az államok közötti sokoldalú, békés tárgyalások módszere és a fegyverkezési verseny megállítása, a fokozatos és ellenőrzött leszerelés az egyedüli kivezető út;

— az őszi madridi államkonferenciának döntő szerepet kell játszania a nemzetközi enyhülés megújításában és a fegyverkezési verseny megállításában;

— az európai és észak-amerikai egyházaknak — más nemzetközi szervezetekkel együtt — sürgős feladatuk, hogy kormányukat és a nemzetközi közvéleményt sürressék a békés megoldások fáradhatatlan keresésére, és mindent megtegyenek maguk is a kölcsönös bizalom, „Helsinki szelleme” megújítására.

Az egyházaknak ki kell fejezniük kormányaik előtt, hogy sürgetően fontos nemzetközi feladatnak tartják a tíz alapelv megőrzését és azoknak a javaslatoknak a valóra váltását, amelyek eddig még nem kerültek gyakorlati megvalósításra az európai és észak-amerikai aláíró államok között.

A tanácskozáson ismételt elhangzott az a megállapítás, hogy a helsinki egyezmény megismertetése és etikai alapelveinek, gyakorlati javaslatainak szétszathatatlanság, együttes alkalmazásáért való fáradozás az egyházak mai diakóniai-szociális szolgálatának is egyik legsürgetőbb feladata halálos veszélyek közt élő világunkban.

A madridi határozatok felszólítják az egyházakat, járjanak közbe kormányaiknál a következők érdekében:

— vizsgálják felül a nemzeti biztonság kérdését és határozzanak el „fegyverkezési moratóriumot” (pl. halasszák el új, közép-hatósugarú rakéták felállítását);

— sürgősen hagyják jóvá a SALT II egyezményt és kezdjék meg a SALT III egyezmény előkészítését;

— teljes egészében tiltsák meg a nukleáris fegyver kísérleteket és a kémiai fegyverek gyártását;

— fokozzák erőfeszítéseiket a fegyverkezés ellenőrzésére és csökkentésére, valamint a fegyverzetkorlátozási és leszerelési tárgyalások (Bécs és Genf) sikeres befejezésére.

Ezek mögött a javaslatok mögött az a közös meggyőződés áll, hogy Európa és a világ népeinek biztonsága a fegyverkezési verseny fokozásával nem érhető el; ez elkerülhetetlenül a világ pusztulásához vezet. A béke egyetlen útja ma a békés tárgyalások útja, a „politikai megoldások” keresése a jelenlegi krízis minden területén.

Az Ökumenikus Tanács nyilatkozata

Isten Szentlelkének vezetését látjuk abban, hogy a Magyarországi Egyházak az egész embervilágot fenyegető veszélyben felismerték közös elkötelezettségüket az enyhülés előmozdítására és különböző egyházi fórumokon maguk is igyekeztek hozzájárulni a megértés és a bizalom légkörének erősítéséhez. Isten iránti hálával teszünk bizonyosságot arról, hogy hazánkban a békéért való széles körű összefogást Urunk megáldotta és eredményessé tette: reménységünk szerint eddig is hozzájárulhattunk a feszültségek enyhítéséhez és a különböző társadalmi rendszerű országokban élő népek és emberek közötti kapcsolatok fejlesztéséhez. Keresztény hitünkben fakadóan meggyőződéssel valljuk, hogy Isten jótetszése van azokon, akik összefognak az emberiség békés jövőjének megőrzésében.

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának taggyűlései ezért csatlakoztak a Békevilág Tanács Budapesti Felhívásához, a Helsinki Záróokmány aláírásának félévtizedes évfordulóján. A mai feszült nemzetközi helyzetben — Krisztus iránti elkötelezettségünkben fakadóan — felhívással fordulunk minden keresztény hittestvérhez, a gyülekezetek tagjaihoz, hogy a maguk helyén tegyenek meg mindent a világ békéjének megőrzéséért és az enyhülési folyamat továbbviteléért.

A Budapesti Felhívás a világért érzett mély felelősség hangján figyelmeztet: „Vigyázat! Háborús veszély!” A nemzetközi helyzet romlása következtében világszerte fokozódik a nyugtalanság. A hidegháború felújítására törekvő erőkkel szemben világméretű összefogásra és hatékony erőfeszítésekre van szükség annak érdekében, hogy az enyhülés tartóssá és átfogó folyamatá váljék, ahogyan azt a helsinki konferencián a résztvevő államok öt évvel ezelőtt közösen elhatározták. Ebben érdekelt mindenki, hívők és nem hívők, né-

pek, emberek százmilliói, anyák és gyermekek, minden nemzedék, amely a béke világában akar élni.

Amíg az erőpolitika megszállottjai a katonai potenciálok fennmaradására és erősítésére törekcszenek, addig a béke munkásai vallják: a háború nem elkerülhetetlen, az enyhülés megmenthető és ez mindannyiunkon múlik. Ezért a Budapesti Felhívás olyan összefogást hirdet, amelynek nem lehet akadálya sem világnézeti, sem politikai, sem vallási nézetkülönbség.

Bizalommal kérjük keresztény hittestvéreinket, a testvéregyházakat és a gyülekezetek tagjait, hogy kiváltképpen imádkozzanak a Szófiában szeptember 23-án kezdődő Világparlamentért, amely nagyjelentőségű világméretű tanácskozás segítségét kíván nyújtani a Budapesti Felhívás célkitűzésének megvalósításához, és hozzájárulhat a madridi Biztonság és Együttműködési Konferencia eredményességéhez.

Soha ne szűnjünk meg könyörögni azokért, akik a béke megmentésén fáradoznak. A keresztényeknek arra kell törekedni, hogy minden erejükkel szolgálják a bizalomkeltést, a biztonságot és a leszerelés ügyét. Erre kötelez a reménység, a bizalom és a béke örömhíre: „Mert nem csüggedés lelkét adta nekünk az Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét” (2. Tim. 1,7).

Budapest, 1980. szeptember

A Magyarországi Egyházak
Ökumenikus Tanácsa
Elnöksége nevében
Dr. Bartha Tibor püspök
elnök
Dr. Pröhle Károly
főtájtár

SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ

Az Állami Egyházügyi Hivatal és egyházi lapok szerkesztői részére. Az Magyar Újságírók Országos Szövetsége közös rendezésében sajtótájékoztató volt május 22-én az MSZMP agitációs osztályának osz-

külpolitikai kérdésekről. Az előadást vita követte, melyen az előadó válaszolt a felvetett kérdésekre.

VALLÁSUNKRÓL — RÖVIDEN

HIT.

A hit tárgya sokféle lehet: mindaz, ami az ember lelki, szellemi igényét maradéktalanul kielégíti, kitölti.

A művészetek megszállottja hisz a szépségben, a forradalmár az elveiben. Ha hitről beszélünk, általában vallásos hitre gondolunk. Ennek két pólusa van: a végtelen Isten és a véges ember. Mi, unitáriusok, hiszünk Istenben és a haladó emberben. Hiszünk a lélekben és a lelkiismereti szabadságban. Hiszünk a fejlődésben és a humanizmusban. Jövőnköt illetően optimisták vagyunk.

LÉLEK.

Az ember bár fizikailag anyagi felépítettségű, van-nak lelki jelenségei: értelem, szeretet, szépérzék, igazságérzet, amelyek túlmutatnak a fizikai kötöttségeken, a múló testi valón. Lelkünk van, érzelmeink és gondolataink vannak, melyek nincsenek kitéve idő és tér korlátaival. Elképzelhetetlen, hogy csak marnyi porhüvelyünk hordozná e jegyeket és valóságokat. Hogyan plántálhatna belénk eszméket és eszményeket egy lélektelen univerzum? Lennie kell egy örök léleknek, forrásnak, amelyből minden ered. „Meggondolás örködik feletted, értelem őriz téged.” Péld. 2,11. Lelkünk isteni eredetű, s miként szent az Isten, úgy szent a lelkünk is.

ISTEN.

A relatív, a viszonylagos feltételezi az abszolútumot. Mi ezt nevezzük Istennek. Pontosan leírni nem tudjuk. Az örökkévaló Isten mindig több volt, mint amit az ember el tudott róla mondani. Minden ember alkotta istenarc szegényes. Isten mindig mögötte és túl van a róla alkotott képeken. Az ember régen felismerte, hogy a világban rend és törvényszerűség uralkodik. Minden egy láthatatlan Kézre mutat. E teremtető és fenntartó kéz, ez az akarat mindenben felismerhető. „Benne élünk, mozgunk és vagyunk.” Ap. csel. 17,28. Legtöbbbet Róla az ember mondhat. Mi Isten képmásai vagyunk. Méltán érezzük magunkat Isten gyermekeinek, hiszen mi kaptuk a legtöbbet a Teremtőtől. A végtelen, egyetlen Istennek, Atyánknak lelkét viseljük magunkban.

Isten lélek. Isten szeretet. Isten a mélység.

JÉZUS.

Az idők során sok kiváló ember kereste az utat Isten felé. (Zoroaster, Buddha, Jézus, Mohamed.) Mi Jézus tanítványainak valljuk magunkat. Eszményképünk és tanítónk a történelmi Jézus. Benne az örök emberi ideált látjuk, a szeretet prófétáját, az áldozatvállalás kálváriás hőst. Csodáljuk diadalmas hitét és lelkierejét, amellyel le tudta győzni kétségeit, sőt halálfelelmét. Életének legnehezebb pillanataiban is rendíthetetlenül bízott Istenben. „Múlják el tőlem e pohár, de ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy te.” Mt. 26,39. Tanításainak lényege röviden összefoglalható: Isten lélek, őt lélekben és igazságban kell imádni... Szeresd az Istent és szeresd az embert... Erre tanít minket Jézus.

AZ EMBER.

Az ember egy a természeti lények sorában, nem angyal és nem ördög. Alacsonyabb rendű lényből fej-

lődvén, magával hozta a természetes állati vonásokat is, ösztöneit és az önzést. Ebből fakadnak gyengéi, ez bűneinek eredője. Az emberi szellem azonban újat is hozott a világba: erkölcsöt, eszményeket és gondolatokat.

Önzésünket levetve képesek vagyunk a tiszta jószág és igazság gyakorlására. Ösztöneinket emberivé szelídítve, megtanuljuk a felelősség és a szeretet vállalását. A tervezés és az alkotás képessége Isten munkatársaivá emel. Ez emberi magatartásunk alaphangja. A formák és gyakorlatok változhattak, de a vágy örök mibennünk, hogy ezen eszményeket megvalósítsuk. Az ember érzi, hogy még nem teljesen kiforrott „kész” lény — de látja a célt is, amit a Szentírás így fogalmaz... „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.” Mt. 5,48.

MORS CERTA.

Halandók vagyunk. Már a latin közmondás is bizonyosnak mondja, de az ember mégis mindig tiltakozott az elmúlás gondolata ellen. Számtalan formában próbálta elképzelni az élet utáni állapotot. Nem tudott beletörődni, hogy földi életének tartama meghatározott. Sok naiv hiedelem született a halál utáni állapotokra vonatkozóan.

Mi, unitáriusok, kik hitünket soha nem állítjuk szembe az értelemmel, így gondoljuk: Az ember porból lett és porrá lesz; de a testi, fizikai élet nem egyetlen formája a létezésnek. Halandó voltunk ellenére olyan isteni ajándékkal rendelkezünk — a lélekkel — amely képessé tesz átlépni a múlandóság küszöbét. Lelkünk túlélheti veszendő önmagunkat. „Nem hal meg, ki milliókra költi dús élte kincsét” (Arany). A szeretet, a jószág, a hűség és becsület — névvel, vagy név nélkül — nemzedékek életébe épül, a halhatatlanságot hirdelve. A tudatos emberi cselekedet örökkévaló.

AZ EGYHÁZ.

Belső világunk igényeit a vallás és az egyház szolgálja. A hit az ember személyes tulajdona, lelki vonása. A vallás lelki közösség, az egyház pedig ennek intézményes megvalósulása a társadalomban. E testvéri közösség eszményeket, reményeket táplál, lelki-erőt és edzettséget ad az élethez. Megtanít a munkában való helytállásra, a tiszta egyéni és családi életre, értékeink ápolására és a békeesség munkálására. Buzdít, hogy Jézus nyomdokain járjunk. „Egymás terhet hordozzátok, és úgy töltsétek be Krisztus törvényét...” Gal. 6,2.

UNITÁRIZMUS.

A reformáció egyik ágaként fejlődött ki a XVI. században. 1569-ben írták le először az „unitárius” szót. Azóta sokszínű, haladó, tudománytisztelő és Istent hívó keresztény világnézetet jelölnek e fogalommal. Humanista alapokon nyugszik. Neve a latin unus (est Deus) szóból ered. Biblikus egyház. Bár a szentírás újszövetségi részét a jézusi hit forrásának tartja, azt nem tekinti Isten szó szerinti kinyilatkoztatásának. A kritikai szemlélet a Biblia értékelésében is érvényes. „Mindenedet megpróbáljátok, és ami jó, azt tartsátok meg.” I. Tess. 5,21.

Bajor János

A Pedagógiai Szemle 1966. évi 12. számában jelent meg dr. Antall Józsefnek, a Semmelweis Orvostörténeti Társaság mb. főigazgatójának

Bölöni Farkas Sándor

10 oldalas, adatokkal bőven alátámasztott tanulmánya „Közművelő-

dés és iskolaügy Bölöni Farkas Sándor úti jegyzeteiben” címen. A tudós szerző frását xerox másolatban könyvtárunkban őrizzük.

Együtt az országépítésben

A hazai protestáns egyházakkal a magyar állam már 1948-ban egyezményt kötött. A katolikus egyházzal az egyezmény megkötésére csak 1950-ben került sor. Ennek harmincéves évfordulója alkalmából a Magyar Katolikus Püspöki Kar élén dr. Lékai László bíboros, esztergomi érsekkel fenti címen nyilatkozatot adott közre az Új Ember c. katolikus hetilapban.

Ebből a nyilatkozatból idézzük az alábbiakat:

A 30 ÉVVEL EZELEŐTT megtalált közös útnak megvolt az értelmes megalapozása és az egész emberért sikraszálló célmegjelölése. Ma megnyugvással mondhatjuk el, hogy eredményes úton járunk. Bízunk abban, hogy mindazok a tényezők, amelyek az egyház saját területén saját erkölcsi befektetését elősegítették, a jövőben is egyre jobban megvalósulhatnak.

Az egyház és állam viszonyának alakulásában az elmúlt 30 évet, mint a kibontakozáshoz vezető közös és küzdelmes erőfeszítést kell felfognunk, melynek eredményeiért olykor türelmeseknek kellett lennünk. Ma már tisztultabb légkörben ismét fel akarjuk mérni a teendőket és egymással kezét fogva, igazi szövetségi politikában, testvéri együttműködésben kívánjuk építeni új, boldogabb jövőnket.

Ebben reménykedünk, s ezért még inkább merjük kijelenteni a 30. évforduló alkalmával, hogy a katolikus egyház a nép érdekében kívánja teljesíteni evangéliumi küldetését, az új embert az új társadalomban szolgálni.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az állam és a katolikus egyház közötti megállapodás aláírásának 30. évfordulója alkalmából az állam és a katolikus egyház együttműködésének fejlesztése érdekében kifejtett kiemelkedő tevékenységük elismeréseként dr. Ijjas József kalocsai érseknek a Magyar Népköztársaság bábkoszáruval ékesített Zászlórendjét, dr. Cserháti József pécsi megyéspüspöknek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkárnak, dr. Timkó Imre hajdúdorogi megyéspüspöknek és dr. Pataky Kornél győri megyéspüspöknek a Magyar Népköztársaság Zászlórendjét adományozta.

A kitüntetések pénteken az Országházban dr. Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke nyújtotta át. Jelen volt a kitüntetések átadásánál Katona Imre, az Elnöki Tanács titkára, Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és dr. Lékai László bíboros, esztergomi érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke.

A kitüntetési ünnepséget követően Lázár György, a Minisztertanács elnöke fogadta a dr. Lékai László vezette katolikus püspöki kart. A szívélyes hangvételű megbeszélésen áttekintették a szocialista állam és a katolikus egyház kapcsolatainak fejlesztése terén elért eredményeket, valamint eszmecserét folytattak a belpolitikai élet és a nemzetközi helyzet néhány időszerű kérdéséről. A találkozón jelen volt Miklós Imre.

MTI

Könyvszemle

Egyházunk alapításának négyszázadik évfordulója alkalmából, 1968-ban „Négyszáz év, 1568–1968” címen kiadott emlékkönyv, amely múltunkról és jelenünkről nyújt rövid tájékoztatást, széles körben népszerűvé vált. „Tekintettel arra, hogy ez az emlékkönyv kifogyott, a Kolozsvári Egyházi Képviselő Tanács annak változtatás nélküli újrakiadását határozta el” — írja dr. Kovács Lajos unitárius püspök a második kiadás előszavában.

E könyv műfaját nem könnyű szabatosan rögzíteni, de mint alcímében is mondja: „Emlékkönyv”, mely maradandó emléket kíván állítani négyszázéves történelmünknek és jelenünknek. Négyszáz éve annak, hogy a tordai országgyűlésen az erdélyi karok és rendek határozatba foglaltak három alapelvet, melyek körül abban a korban Európa-szerte parázs vita folyt, és véres harcok dúltak.

Amikor a prédikátorok az evangéliumot hirdetik, ki-ki az ő értelme szerint tegye azt — hangzik az első.

Minden gyülekezet olyan prédikátort tarthasson, akinek a tanítása ő nekik tesz — mondja a második.

Sem a szuperintendensek, sem mások nem bántalmazhatják, nem fenyegethetik az prédikátorokat vagy másokat az religióért, mert a hit Isten ajándéka — összegzi az első kettőt a harmadik.

A tordai országgyűlés tehát törvénybe iktatta az evangélium szabad értelmezésének és a prédikátor

szabad választásának elvét, s megtiltotta, hogy hitéért bárkit üldözzenek. Meghirdette a vallásszabadságot.

A négyszáz éves évforduló alkalmából felmerült a kérdés: miért számítjuk az unitárius egyház alapítását a tordai országgyűléstől, amikor még vallásunknak neve, egyházunknak szervezete sem volt?

Név és szervezet — csak külső burok egy gondolat körül, amelyet nálunk Dávid Ferenc indított el, s amely a tordai országgyűlés határozatában emelkedett törvényerőre.

Az emlékkönyv közli Körösfői Kriesch Aladár közismert, a tordai országgyűlést ábrázoló olajfestményének a reprodukcióját. A kép a háború alatt megsérült, és sokáig nem volt látható. A román állam a képet 1979-ben, Dávid Ferenc halálának 400-ik évfordulójára restauráltatta, és az Tordán a múzeumban újra látható. A kötetben az Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa köszönti a Román Szocialista Köztársaság kormányát, az unitárius vallásközösség minden egyes tagját, a testvéregyházakat és a világ unitáriusait, tengeren innen és túl.

Az útjelző évszámok az Unitárius Egyház múltjából című fejezet időrendben ismerteti az Unitárius Egyház történetét. „A hit Isten ajándéka” a címe annak a fejezetnek, melyben az egyházalapító nagy reformátor munkáiból vett idézeteket ismerünk meg.

A következő két tanulmány az Unitárius Egyház hitelveit, illetve

istentiszteleti rendjét és szertartásait taglalja. A befejező részben találjuk az Unitárius Egyház szervezeti szabályzatát, az Unitárius Egyház püspökeinek és főgondnokainak felsorolását, valamint az 1979. évi egyházi névtárt. Végül az egyházi műemlékek 32 képe zárja a könyvet. Ezek Kabay Béla felvételei.

Elsőnek a „kerek kő” képe látható, melyről — a hagyomány szerint — Dávid Ferenc Kolozsvárt beszédet mondott, mire a város népe követőjének szegődött, és bevitte őt a Szent Mihály katedrálisba, amely attól kezdve százötven évig az ő követőinek temploma volt.

Dr. Kiss József

Beregi szöttesek

Felhősné Csiszár Sarolta, a vásárosnaményi beregi múzeum vezetője több mint háromezerféle környékbéli minta közül válogatott össze egy albumra valót, s 28 táblán mutatja be a legismertebb mintákat. Színben a pirosnak a kékkel és zölddel kevert változatai a leggyakoribbak. Közismertek a rózsák, szegfűs, gránátalmás, lilomos minták. A madaras mintáknak gazdag választékát kapja az érdeklődő a közölt mintalapokon.

Áldásos tevékenységet végzett a szerkesztő, amikor az elgépiesedő, gyárilag készült folklorminták helyett megismertet bennünket egy vidék népi jellegű, különlegesen szép keresztszemes mintáival.

Unitárius templomok rovásírásos emlékei

Művelődéstörténeti tanulmányok címen a Kriterion könyvkiadó Bukarestben 1979-ben Csetri Elek, Jakó Zsigmond és Tonk Sándor szerkesztésében 14 romániai magyar kutató tanulmányait jelentette meg. A kötetben közreadott első tanulmány Ferenczi Géza és Ferenczi István közös munkája, címe „Magyar rovásírásos emlékekről”. A szerzők bevezetesként megállapítják, hogy rovásírásos emlékeink régészeti, kéziratos és feliratos formában maradtak reánk.

A feliratos rovásírásos emlékek között több unitárius templomban található emlékről történik megemlékezés. Idézzük a szerzők szövegéből:

„A Hargita megyei Székelyderzs unitárius templomának egyik déli, a bejárat jobb oldalára eső csücsíves ablakocska befalazásához használt rovásírásos téglakerült elő 1929-ben.”

„A feliratot többen megkísérelték megfejteni. Jakubovich Emil szerint a szöveg értelme: Miklós zsidó pap; Németh Gyula „Miklós derzsi pap”-nak olvasta; Pais Dezső „Miklós (és dezs (derzs) apapap”-nak; Csallány Dezső pedig a következő eredményre jutott: „Miklós kántor pap atya.”

A szerzők hosszasan értékelik a különböző megfejtéseket és végül megállapítják, hogy „legvalószínűbb olvasatként még mindig a Pais Dezsőét tartjuk”.

„Az emlék hihetően a nikolsburgi ábécével egykorú. Írástörténeti tekintetben mindenestre hozzá közelálló. A templom megújításainak történetéből megállapíthatóan, a téglát a XVI. század első felében került a falba. Felirata tehát ennél régebb. A téglát méretei alapján Cs. Sebestyén Károly és Pais Dezső a feliratot a XIII. századba sorolta. Ez az időmeghatározás egyelőre kissé korainak tűnik rovásírásos szövegünk keltezésére. Ezzel kapcsolatban még azt is meg kell említenünk, hogy Csallány Dezső állításával szemben, a téglán nem volt évszám.”

„A Hargita megyei Homoródkarácsonyfalva unitárius templomában levő emléket korai, de bizonytalan keltezési feliratként kell tekinteni. Debreczeni László fedezte föl még 1937 nyarán, de nem közölte. Utóbb Szőke István bölcsészettan-hallgató látta újra 1944 júliusában az említett templom északra nyíló II. emeleti lőrésablakának szemöldökkövén.”

„A henger alakúra faragott kő kapuzat tagja lehetett. Eredeti elhelyezése, rendeltetése ismeretlen. Azonban kétségtelenül nem a mai templomhoz faragták, ennek kapui jóval kisebb átmérőjű tagokból alakítottak lévén. A szentegyház néhány XIII. századvégi részletet őriz. Az épület korai léte mellett bizonyít a pápai tizedjegyzék 1333. és 1334. évi adata. Korábbi templom-

hoz tartozhatott. Figyelembe kell vennünk, hogy a falu határából két helyről is (a Kövesbércen, valamint a homoródkládi határszélen) kápolna maradványai ismeretesek. A szóbanforgó s eredetileg máshová készült faragványt a torony építésekor illeszthették be szemöldökkőként.”

„A torony építési ideje ismert (1495). Figyelembe véve, hogy a templom XIII. század végi részleteket őriz, valamint azt, hogy a toronylőrés ablakába illesztett kötömbre az íróknak még beépítés előtt rá kellett vésnie a szöveget, keletkezési idejét csakis 1495. előttre tehetjük... Ennek az egyetlen faragott szemöldökkőnek a behelyezése nem véletlen, hanem szándékos cselekedet lehetett (a többi öt lőrésablak szemöldökkőve egyszerű faragatlan lapos kő). A szerzők megállapítják, hogy az eddigi kutatók a szöveget megfejteni nem tudták, és mindkét sorát töredékesnek vélik. Az egyik „az ősbolgár rovásírás legrégibb alakját látja benne, győzelmi felirat maradványát, az avar—bolgár—török harcok emlékét.”

„Ezek szerint a mintegy félévezredes szöveg jegyei egyelőre még mindig őrzik titkukat.”

„Orbán Balázs, a Székelyföldről írt nagy munkájához anyagot gyűjtendő, éber figyelemmel kutatta a székely rovásírás feliratos emlékeit. 1864-ben Enlakán járva, fölfedezte az ottani unitárius templom rekeszes festett mennyezetének egyik képes mezejében a híressé vált rovásírásos feliratot... A feliratot többen is megkísérelték kibetűzni... Az utolsó négy betűig terjedő rovásjegyek olvasata azonos. A végső négy jegy feloldása körül azonban nézeteltérések mutatkoztak. Csallány Dezső a korábbi megfejtéssel szemben Egy az Isten Georgius Musnai diakon olvasatot tartja helyesnek.”

„A szöveg megfejtése „Egy az Isten Georgius Musnai Dako...” Musnai Dako György homorodalmási, majd homoródkládi lelkész már korá ifjúságától szívesen festett templomi mennyezeteket, éneklőszéket, stb.”

„Több művéről tudunk ugyan, de való szépségében sajnos csak egy, az énlaki maradt fenn.”

„Ez az emlékünknél is keltezhető. A mennyezet más képes mezejében a festő-lelkész latin betűs neve mellett az 1668. évszám látható. A szövegből kitűnően a mennyezet festésének idejét jelöli, így hát a rovásjelekkel festett szöveg is ugyanebből az évből kelteződik. És, amint láttuk, újra szerencséseknek tekinthetjük magunkat, hiszen a mű keletkezésének évén kívül festője neve is ránk örökítődött teljes egészében, és sikerült tisztáznunk egyházi tisztét is.”

Kerüljük el a felekezetieskedést

William Ellery Channing

Óvakodnunk kell a felekezeti elfogultságtól úgy mint a pokoltól. Vigyáznunk kell, nehogy Istent egy felekezetbe zárjuk be. Senkit nem tarthatunk jobbnak csak azért, mert a mi közösségünkhöz tartozik vagy rosszabbnak azért mert másba. Örömmel kell üdvözölnünk minden jót akkor is, ha az a legellentétesebb felekezetben jelenik meg. Krisztus szelleme egyaránt drága és tiszteletreméltó kell hogy legyen, bárhol nyilatkozik az meg. Isten szeretetét és jóságát egyetlen felekezetre, közösségre vagy névre korlátozni bűn Istenországa alapvető törvényével szemben, az annyi mint megszakítani az élő kapcsolatot Krisztus

egyetemes egyházával, amely pedig tökéletesedésünk legfőbb forrása. Szeretném ha megtanulnánk úgy tekinteni magunkat mint egy nagy szellemi közösség tagjait, mint közös örököseket, mint atyafiakat, kik együtt menetelünk a nagy keresztény hősök társaságában s akik nem zárjuk el magunkat külön egyházakba. Lényünk örömet szerez ebben a tudatos széles kapcsolatban. Ez a tendencia megnyilatkozhat a hazafias érzésben és az ember szenvedélyes ragaszkodásában egy nagy vallásos közösséghez. Annak igaz és nemes öröme azon alapszik, hogy érzelemmel és élő kapcsolatba hoz az egyetemes egyházzal.

Angolból fordította: Bajor János

Házsongárdi panteon

A kolozsvári „Korunk” c. szemle 1980. évi évkönyvében és különnyomatban is megjelent Gaal György kolozsvári tanárnak képekkel gazdagon illusztrált tanulmánya fenti címen. Ismerteti a kolozsvári házsongárdi temető történetét, beosztását. Igen sok jeles erdélyi magyar és román személyiség sírjának helyét ismerteti, szól a sírkövekről és az elhalt személyek munkásságáról, pár jellemző tömör mondatban. Közöttük hét egykori unitárius püspökről emlékezik meg. Nevüket és életrajzi adataikat felsoroljuk: Aranyosrákosi Székely Sándor 1797—1852; Kriza János 1811—1875; Ferencz József 1835—1928; dr. Boros György 1855—1941; dr. Varga Béla 1886—1942; Józán Miklós 1869—1946; dr. Kiss Elek 1888—1971. A tanulmány elolvasását minden unitárius olvasónknak melegen ajánljuk.

Nők a lelkeszi szolgálatban

Az amerikai egyesült metodista egyház (United Methodist Church, USA) egyik kerületében (Dayton, Ohio) a huszonkilencedik fordulóban egy asszonyt, dr. Marjorie S. Matthews választotta püspökévé. A 64 éves dr. Matthews a választás után így nyilatkozott: ami vele történt, olyannak tűnik, „mintha az első nő szállt volna le a Holdra”.

Kenyában Luisa Okuthe 51 éves diakonisszát szentelte pappá Henry Okullu anglikán püspök. Okuthe asszony az első fekete bőrű afrikai nő, aki anglikán lelkész a Szaharától délre.

Dr. Connie Parvey asszony, az

Egyházak Világtanácsának munkatársa így nyilatkozott a két hírről: „Ami megrendített, az az, hogy mindkét asszony elmúlt 50 éves. A szolgálatban eltöltött csendes évtizedek után most lehetőséget kapnak, hogy szóljanak. Mindketten, ismét azt az új időt mutatják, amikor nők és férfiak a lelkeszi szolgálatban kölcsönösen segítik egymást tekintélyben és szolgálatban. Tetszik nekem Marjorie Matthewsnek, az új püspöknek a hasonlata, aki a Hold-sétáról beszélt. Különböző helyről van szó, mégis egyik lábat a másik elé kell tenni. Nem lehet csak állni ott.”

Évzáró a kolozsvári protestáns teológiai intézetben

1980. június 29-én nagyszámú közönség előtt az evangéliumot dr. Kovács Lajos püspök hirdette Máté 6,33 verse alapján: „Hanem keresetek először Istenországát”.

Délután az egyetem dísztermében a protestáns püspökök és főgondnokok előtt ünnepi évzáró ülés volt. A liturgiális részt dr. Gálffy Zoltán református professzor végezte. Az 1979/80. iskolai évről dr. Erdő János rektor tartott kimerítő beszámolót. Orgonán játszott Kovács Attila. II. é. hallgató, az orgonaverseny nyertese. A IV. évfolyamot végzők ne-

vében Szabados József ref. hallgató búcsúzott. Az unitárius hallgatók közül Szász Ferenc III. éves hallgató mint az évfolyam 9,77 osztályzattal legjobb tanulója részesült jutalomban, Szén Sándor IV. é. a legjobb prédikációk írója, Szász Ferenc III. éves és Nagy László I. éves mint a szónoklati verseny nyertesei, Rüszt Domokos II. é. diakoniai szolgálatáért és Székely Miklós I. é. mint a prédikációpályázat nyertese részesült jutalomban. Gazdag, szép eredményekkel zárult az 1979/1980 tanulmányi év.

Dr. Izsák Vilmos

Nincs hely gyermekek számára a férfiak világában

Bad Bollban az Evangélikus Akadémián a feminista teológia 90 résztvevője a férfiak által vezetett világot gyerekelles beállítottság miatt nyilvános bírálatban részesítette. E nők azt panaszolták, hogy életet adó szerepük állandó konfliktusban van azon tényekkel miszerint e világberendezés lakás- és életkörülményeivel, a környezet-szennyezéssel, a fegyverkezéssel semmiképp sem olyan hely, mely a gyermekek részére megfelelő lenne.

Azok a férfiak, akik ily környezetet hoztak létre, a meg nem születettek védelméről beszélnek, de nem képesek a már megszületettek védelméről gondoskodni. A résztvevők közt voltak svájciak, hollandok, luxemburgiak, közöttük prof. Katharina Halke, a nimwegeri egyetemről az egyetlen Európában működő feminista teológiai tanszék vezetője, Parvey Constance lelkész (Genf), az Egyházak Világtanácsa képviselőjében és Moltmann Wendel Erzsébet teológusnő.

Országos irodalomtörténeti ülés Nyíregyházán

Háromnapos irodalomtörténeti tudományos ülésszak kezdődött máj. 14-én a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán a MTA Irodalomtudományi Intézete reneszánszkutató csoportjának közreműködésével. Az ülésszakra részt vettek a tudományegyetemek régi magyar irodalommal foglalkozó intézetének munkatársai is. A tudományos ülésszak témája: „A magyar irodalom műfajai és a reneszánsz társadalom”.

Sok érdekes előadás hangzott el. Figyelemre méltó volt Nemeskürthy

István előadása „Szórakoztató olvasmány és közönség a XVI. századi Magyarországon” címmel és Horváth Iván „Szegedi kísérletek a XVI. századi magyar vers gépi feldolgozására” című előadása.

Hosszasan elbeszélgettem Klanczay Tibor elnökkel, aki elmondta, hogy Dán Róbert gondozásában 1981-ben a MTA megjelenteti Vehe Glorius „Mattanjah” című művét. 1982-ben pedig kiadják a Dávid Ferenc tiszteletére rendezett siklósi konferencia (1979) anyagát.

Felhős Szabolcs

Dr. Bartalis Ákos

1897—1980

Udvarhelyszéki származású családban született, apja tanár volt több erdélyi városban. A székelykeresztúri unitárius gimnáziumban érettségizett. Ezt követte az első világháború behívója, ahonnan mint hadnagy szerelt le.

Budapestre jött, és itt a jogi karon szerzett oklevelet. Munkássága legnagyobb részét az Igazságügy-minisztériumban folytatta, ahol szociális munkát végzett, a hadirokkantak ügyeit intézte, az adott lehetőségek között igaz együttérzéssel. 1945 után is állami szolgálatban maradt nyugdíjazásáig.

Az ő életében is voltak nehéz évek, amikor fizikai munkával kellett a maga és családja számára a mindennapit megkeresnie.

Pestlőrincen lakott, s ez a tény már megszabta egyházi munkásságának helyét. Előbb egyike lett a szépen fejlődő gyülekezet presbitereinek, majd több, mint huszonöt esztendőn át betöltötte a gyülekezet gondnoki tisztét. Számára és a gyülekezet tagjainak is emlékezetes maradt az a szerény ünnepség, amelyen 25 éves gondnoki szolgálatáról emlékeztek meg. Egyházi munkája elismeréseként az 1977. évi Zsinat tb. egyházi tanácsossá választotta. Több cikluson át a Képviselő Tanácsban is tevékenykedett. Felszólalásai mértéktartóak, megfontoltak és bölcs szívről tanúskodóak voltak.

Boldog házasságban élt, felesége hűséges segítőtársa volt egyházi munkájában is. Attila és Ákos fiaikban együtt gyönyörködtek, és a két unoka, Marianna és Mónika meg-aranyozták élete utolsó esztendeit.

A Farkasréti temetőben helyezték el hamvait aug. 5-én, dr. Ferencz József püspök, Huszti János és László Andor egykori és jelenlegi pestlőrinci lelkészek szolgálatával.

— fj. —

HU ISSN 0133-1272